

УДК 330.341.42

Крушніцька Г. Б.*

КОНЦЕПЦІЯ ЛЮДСЬКОГО КАПІТАЛУ І КОНЦЕПЦІЯ ЛЮДСЬКОГО РОЗВИТКУ: СПІВВІДНОШЕННЯ ПОНЬЯТЬ

Концепція людського розвитку в глобальному масштабі була сформульована в останнє десятиріччя ХХ ст. на базі теорії людського капіталу. Розвиток теорії людського капіталу сприяв виникненню більш широкої концепції людського розвитку, яка виходить із необхідності розширення базових можливостей людини. У свою чергу, розширення можливостей людини стосовно здорового тривалого життя, здобуття освіти, високого рівня життя створює сприятливі умови для нагромадження людського капіталу.

Ключові слова: концепція людського розвитку, людський розвиток, людський потенціал, концепція людського капіталу, людський капітал.

The concept of human development on a global scale has been formulated in the last decade of the twentieth century based on the theory of human capital. The development of the theory of human capital contributed to the broader concept of human development, coming from the need to increase the basic human capabilities. In turn, the expansion of human capabilities for a healthy long life, education, high level creates favorable conditions for the accumulation of human capital.

Key words: the concept of human development, human development, human potential, the concept of human capital, human capital.

Концепция человеческого развития в глобальном масштабе была сформулирована в последнее десятилетие ХХ в. Развитие теории человеческого капитала способствовало возникновению более широкой концепции человеческого развития, которая исходит из необходимости расширения базовых возможностей человека. В свою очередь, расширение возможностей человека относительно продолжительной жизни, здорового образа жизни, получения образования, высокого уровня жизни создает благоприятные условия для накопления человеческого капитала.

Ключевые слова: концепция человеческого развития, человеческое развитие, человеческий потенциал, концепция человеческого капитала, человеческий капитал.

Постановка проблеми. Теорія людського капіталу з множини характеристик, що становлять потенціал людини, досліджує ті, які суттєво впливають на зміну доходів. Глобальна концепція людського розвитку виходить з первинної самоцінності розвитку людини. За жодних темпів економічного зростання суспільний прогрес неможливий, якщо не реалізовані базові для людини можливості.

* кандидат економічних наук, доцент кафедри економіки підприємництва Чернівецької філії Міжрегіональної Академії Управління Персоналом.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Методологічні питання людського розвитку, відтворення та використання людських ресурсів в Україні досліджувались такими провідними вченими, як О. Амоша, Д. Богиня, Е. Лібанова, Н. Лук'янченко, О. Новікова, В. Онікієнко, Л. Шаульська, Л. Шевченко, Л. Шевчук. Формування та розвиток теорії людського капіталу пов'язаний з іменами відомих західних економістів Т. Шульца, Г. Беккера, М. Блауга, Дж. Волша, Дж. Кендрика, Дж. Мінера, Л. Туроу та інших. Значний внесок в її популяризацію та розвиток зробили російські науковці: О. Добринін, С. Дятлов, Ю. Корчагін, М. Критський та інші. В Україні дослідженням проблем формування та використання людського капіталу займалися О. Грیشнова, В. Антонюк, О. Білик, О. Бородіна, Н. Голікова, Г. Лич, М. Ніколайчук, Н. Перепелиця, Л. Семів, О. Стефанішин, Г. Прошак, Л. Тертична, Л. Шевчук, Н. Ушенко та інші.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Враховуючи те, що концепції людського розвитку та людського капіталу мають чимало спільного, але вони далеко не тотожні і мають різні цілі та напрями дослідження, актуальним постає питання про взаємозв'язок цих понять, оскільки об'єкт дослідження у них один і той же – людина та її потенціал.

Формулювання цілей статті. У статті теоретично обґрунтовано та проаналізовано співвідношення понять глобальної концепції людського розвитку та концепції людського капіталу в умовах сучасного розвитку світового суспільства.

Глобальна концепція людського розвитку (концепція розвитку людського потенціалу) вперше у завершеному вигляді була сформульована фахівцями Програми розвитку ООН (ПРООН) у 1990 р. Саме цього року в першій Доповіді про розвиток людини була оприлюднена мета та сутність концепції людського розвитку: «народ є реальним багатством будь-якої країни. Основна мета розвитку – це створення таких обставин, які дозволяють людям насолоджуватися довголіттям, вести здорове та творче життя... Розвиток людини представляє собою процес розширення можливостей вибору для людини» [1, с. 153]. При цьому розширення вибору людини стає можливим на основі розширення можливостей і функціональних аспектів її життя. На всіх рівнях процесу розвитку життєво важливими для людини є такі три види можливостей у сфері розвитку людського потенціалу: жити довго, вести здоровий спосіб життя, мати доступ до знань і ресурсів, необхідних для забезпечення адекватного рівня життя. Таким чином, концепція людського розвитку виходить із необхідності розширення базових можливостей людини та її вибору стосовно: можливостей прожити довге і здорове життя; можливостей здобути освіту, розширювати й оновлювати знання; можливостей доступу до ресурсів, що забезпечують гідне життя. Якщо ці базові потреби не задоволені, то фактично відсутня сама можливість вибору, а багато потенційних можливостей стають взагалі недосяжними.

Проте поняття «розвитку людського потенціалу» трактується значно ширше: найважливіші сфери вибору, що високо цінуються людиною, охоплюють як реалізовані здібності до творчого і продуктивного життя в сфері політики, економіки й соціального життя, так і наявність відчуття власної гідності, дотримання прав людини, приналежність до певної громади та інше. Дохід, без сумніву, є одним з основних засобів, що сприяють розширенню вибору і підвищенню рівня добробуту, але високий дохід не гарантує політичну свободу, права людини, суспільну повагу до особистості. Отже, принципова відмінність концепції людського розвитку від попередніх концепцій полягає в обґрунтуванні положення, що розвиток не може розглядатися винятково як зростання обсягу матеріальних благ і послуг, він має забезпечити нову якість життя та нові можливості людини. Це означає, що людський розвиток визначається як процес зростання людських можливостей,

що забезпечується політично свободою, правами людини, суспільною повагою до особистості.

Дослідники вказують, що методологічною основою виникнення концепції людського розвитку була теорія людського капіталу. Зокрема зазначається, що «теорія людського капіталу стала саме тією ланкою, що ефективно поєднала прагматизм, що домінував у минулому столітті, «доходоцентризм» з традиційно привабливими для цивілізованих країн гуманітарними ідеями демократії, «людиноцентризму». Теорія людського капіталу стала тим підґрунтям, яке створило надійну економічну основу для швидкого й логічного поширення у світі ідей людського розвитку [2, с. 214]. Разом з тим, широке визначення концепції людського розвитку ще більшою мірою привернуло увагу до проблеми людини та теорії людського капіталу.

Як відомо, теорія людського капіталу з множини характеристик, що становлять потенціал людини, досліджує ті, які суттєво впливають на зміну доходів. Це стосується передусім здоров'я, освіти, професійних навичок, творчих здібностей, мотивованості, мобільності, підприємливості. У свою чергу, як зазначає В. Антонюк, основною категорією концепції людського розвитку є людський потенціал, під яким розуміються високі якісні характеристики людини, що має змогу прожити тривале та благополучне життя. Розвиток людського потенціалу і є головною метою суспільної діяльності. При цьому концепція людського розвитку охоплює два аспекти: формування людського потенціалу (здоров'я, знань, навиків, соціального статусу та ін.); використання людського потенціалу (у виробничій, культурній, соціальній, політичній діяльності, у процесі відпочинку) [3, с. 65].

Співвідношення концепцій людського розвитку і людського капіталу розглядається окремими вітчизняними дослідниками, при цьому вони вказують як на наявність спільного, так і на суттєву відмінність обох концепцій [4, с. 458; 5, с. 147]. Предметом дослідження обох концепцій є людина, але при цьому вона розглядається з протилежних позицій: як мета суспільного розвитку в концепції людського розвитку та як основний елемент сучасної системи капіталу і чинник виробництва в концепції людського капіталу. Разом з тим, концепція людського розвитку інтегрує в собі значною мірою концепцію людського капіталу, адже не лише визначає людину та її потенціал головною метою суспільного розвитку, але й основним інструментом досягнення цієї мети, про що свідчать такі базові компоненти парадигми людського розвитку, як продуктивність та розширення можливостей.

Таким чином, можна зробити висновок, що концепція людського розвитку тісно пов'язана з концепцією людського капіталу, адже саме людський капітал на сучасному етапі є основним чинником економічного зростання та забезпечення розвитку людського потенціалу. Проте розвиток людського капіталу вимагає створення сприятливих умов для нагромадження людського капіталу та ефективного його використання. Отже, концепція людського розвитку сприяє розвитку як теорії людського капіталу, так і практики його формування, нагромадження й ефективного використання.

Спільним в концепції людського розвитку і концепції людського капіталу є і те, що процеси людського розвитку і формування людського капіталу взаємно пересікаються та підсилюють один одного. Збільшення інвестицій в освіту, професійну підготовку, охорону здоров'я, мобільність забезпечують нагромадження людського капіталу, в той же час вони сприяють розвитку людського потенціалу (інтелектуального, фізичного, культурного), що розширює можливості вибору людини. Збільшення людського капіталу є чинником економічного зростання, забезпечує зростання продуктивності праці, збільшення ВВП та доходів населення. Це, в свою чергу, зміцнює економічні основи людського розвитку.

Щодо відмінностей, то насамперед слід відзначити те, що в концепції розвитку людського потенціалу розвиток людини не розглядається як чинник формування ресурсів для економічної діяльності, тоді як людський капітал виступає передусім економічним чинником. Отже, концепція людського розвитку та теорія людського капіталу мають різні цілі та напрями дослідження, хоч при цьому об'єкт дослідження один і той же – людина та її потенціал. Крім цього, в концепції людського капіталу інвестиції в людину розглядаються передусім як засіб збільшення продуктивності праці й доходу, і саме цим визначається їхня економічна ефективність. У концепції людського розвитку високорозвинута благополучна людина – це мета, а забезпечення її добробуту є кінцевим і єдиним завданням розвитку, людський потенціал розглядається не як засіб досягнення добробуту людей, а як обов'язковий компонент їхнього добробуту.

Якщо розглядати показники вимірювання людського розвитку та людського капіталу, то слід сказати, що воно здійснюється за різними показниками і методиками. Фахівцями ПРООН для оцінки людського розвитку розроблено індекс людського розвитку (ІЛР). ІЛР не оцінює обсяги людського капіталу, в той же час його освітня складова може характеризувати певною мірою рівень нагромадженого людського капіталу, а тривалість життя та обсяги ВВП – умови його формування. За індексом людського розвитку на 2012 р. (0,740) Україна, згідно Звіту ПРООН, посідає 78 місце у світі [6, с. 17], що вказує на те, що в Україні не створені сприятливі умови як для людського розвитку, так і для формування людського капіталу.

Висновки. Розвиток теорії людського капіталу дав поштовх для виникнення більш широкої концепції людського розвитку, яка виходить із необхідності розширення базових можливостей людини. Розширення можливостей людини стосовно здорового тривалого життя, здобуття освіти, високого рівня життя створює сприятливі умови для нагромадження людського капіталу.

Список використаних джерел

1. Человеческий потенциал (из «Доклада о развитии человека за 1995 год») // Общество и экономика. – 1996. – № 5. – С. 133-171.
2. Управління трудовим потенціалом: Навч. посібник / [В. С. Васильченко, А. М. Грищенко, О. А. Грішнова, Л. П. Керб].- К.: КНЕУ, 2005. 403 с.
3. Антонюк В. П. Оцінка та забезпечення розвитку людського капіталу України: дис. ... доктора екон. наук: 08.00.07 / Антонюк Валентина Полікарпівна. – Донецьк, 2008. – 457 с.
1. Грішнова О. А. Економіка праці та соціально-трудових відносин: підручник / О. А. Грішнова. – К. : Знання, 2004. – 535 с.
4. Лич В. М. Концепція людського розвитку в процесі еволюції економічного мислення / В. М. Лич // Формування ринкових відносин в Україні: зб. наук. праць. – К.: НДЕІ, 2005. – №12(55). – С. 147-151.
5. Доклад о человеческом развитии 2013 [Электронный ресурс] // HDR website. – Режим доступа: hdr.undp.org/en/media/HDP_2013_Ru.pdf.